سیر تا پیاز تاسیس «نظمیه» در ایران

به‌مناسبت روز نیروی انتظامی، نگاهی به چگونگی شکل‌گیری و گسترش این نهاد مهم در دوره قاجار انداخته و موضوعاتی مانند تأسیس نظمیه نوین، تشکیل نخستین دانشکده انتظامی فعالیت اولین کارآگاه‌های کارکشته و... را بررسی کرده‌ایم

جواد نوائیان رودسری
j.navaeian@Gmail.com

سیزدهم مهر در تقویم رسمی کشور با عنوان «روز نیروی انتظامی» نام‌گذاری شده‌است؛ روزی که همه سازمان‌های مسئول تأمین امنیت داخلی یعنی ژاندرمری، شهربانی و کمیته‌های انقلاب اسلامی با هم ادغام شدند و ذیل یک نام واحد، یعنی «نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران» به مردم خدمت کردند. این روز را به همه نیروهای زحمتکش و از جان گذشته نیروی انتظامی تبریک می‌گوییم و بر روان پاک و مطهر شهدای این نیرو که برای حفظ امنیت و آسایش این مرز و بوم، از جان مایه گذاشتند، درود می‌فرستیم. به بهانه روز نیروی انتظامی، تصمیم گرفتیم که در صفحه تاریخ امروز، سری به تاریخ پرقدمت فعالیت نیروی انتظامی در ایران بزنیم. نیرویی که با عناوین مختلف، در ادوار گوناگون تاریخ ایران فعال بود و از میانه دوره قاجار و سپس با پیروزی انقلاب مشروطیت، سازمان و الگوی مشخص و جدیدی به خود گرفت که مطابقت زیادی با الگوهای جهانی چنین نیروهایی داشت. امیدواریم آن‌چه تدارک دیده‌ایم، مورد پسند و عنایت شما خوانندگان عزیز و ارجمند قرار گیرد و از خواندن قصه تولد نظمیه در ایران لذت ببرید.

■ **سازمانی به قدمت تاریخ**

احتمالاً، تأسیس تشکیلاتی برای پاسداری از امنیت و آسایش مردم، با تشکیل جوامع انسانی آغاز شده است. زندگی بدون امنیت ممکن نیست. افزون بر این، جلوگیری از اجحاف زورمندان به زیردستان و مقابله با سوءاستفاده افرادی که زندگی در اجتماع را دست‌مایه مطامع شخصی خود قرار می‌دهند و نیز مقابله با رعایت نکردن موازین شرعی و عرفی از سوی برخی افراد موضوعی است که تشکیل نهادی حکومتی را برای انتظام بخشیدن به امور، اجتناب ناپذیر می‌کند. با گسترش و توسعه جوامع بشری و بروز و ظهور پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فناوری و... دایره وظایف این نهاد گسترده‌تر شد و حتی ضعیف‌ترین و کوچک‌ترین نظام‌های سیاسی، مانند دولت – شهرها هم خود را بی‌نیاز از چنین تشکیلاتی نمی‌دانستند؛ بنابراین، اگر بخواهیم درباره تاریخچه نظمیه در ایران صحبت کنیم، باید به این نکته توجه داشته باشیم که پیدایش این تشکیلات، خلق‌الساعه و ناگهانی نبوده‌است و سرزمین ما، از زمان حضور وقدرت‌نمایی دولت‌های کوچک و بزرگ، از چند هزار سال قبل از میلاد مسیح، شاهد فعالیت تشکیلاتی بوده که وظایف نظمیه را برعهده داشته‌است.

■ **«قراولخانه»؛ نخستین کلانتری تاریخ ایران**

تا پیش از تأسیس رسمی تشکیلات نظمیه و پلیس در ایران، حفظ نظم شهرها برعهده والیان بود. حاکم، معاونی داشت که وی را وزیر می‌نامیدند و او بر کلانتر شهر و کلانتر نیز بر کدخدایان محلات نظارت داشت و این ساختار ساده و ابتدایی، زیربنای الگوی مدیریت تأمین نظم و امنیت جامعه ایرانی را تشکیل می‌داد. مراکز پلیس در آن دوره، «قراولخانه» نامیده می‌شد، این قراولخانه‌ها زیر نظر داروغه که در «داروغه‌خانه» مستقر بود، فعالیت می‌کرد. در واقع، محل استراحت و کشیک گزمه‌ها بود که با دستور داروغه، در موارد مختلف، وارد عمل می‌شدند. حراست از بازار برعهده مأمورانی بود که به «عسس» شهرت داشتند و زیر نظر «میرشب» فعالیت می‌کردند. در آن زمان، ۴ ساعت از شب گذشته، شهر قُرُق می‌شد و حکومت نظامی برقرار بود. در آن شرایط، هیچ‌کس نمی‌توانست بدون اسم شب از خیابان‌ها بگذرد. در واقع، به دلیل تسلط نداشتن مأموران و بیم از تحرکات اوباش و سارقان، در کسوت مردم عادی، کلیه فعالیت‌های شهر، شب‌هنگام موقوف و تعطیل می‌شد.

■ **امیرکبیر و تغییرات در نظمیه**

پیروی از ساختار سازمانی که بعدها هسته اولیه نظمیه ایران را شکل داد، به همین شکل، کم و بیش تا دوران صدارت «میرزاتقی‌خان امیرکبیر» ادامه پیدا کرد. وی که در مسافرت‌هایش به روسیه و عثمانی با شیوه‌های نوین اداره کشور و همچنین، برقراری نظم آشنا شده بود، دو بخش جدید در سازمان نظمیه به وجود آورد؛ بخش نخست، دستگاه «خُفیه‌نویسان» بود که مسئولیت جمع‌آوری خبر و گزارش آن را به امیر برعهده داشتند. «خفیه‌نویسان» مأمور بودند با تعقیب و مراقبت، خرابکاران را پیدا و پیش از هر اقدامی، زمینه بازداشت آن‌ها را توسط مأموران حکومتی فراهم کنند. یکی از مهم‌ترین اقدامات این بخش از نظمیه در دوران امیرکبیر، کشف توطئه همکاری بابی‌ها به رهبری «ملا علی ترشیزی» با تعدادی از شاهزادگان ناراضی قاجار مقیم بغداد، علیه حکومت نوپای ناصرالدین شاه بود که مرحوم اعتضادالسلطنه، آن را به تفصیل در کتاب «فتنه باب» آورده‌است. بخش دوم، تأسیس اداره‌ای با عنوان «تذکره‌خانه» در خیابان ارگ تهران بود که مادر اداره گذرنامه امروز محسوب می‌شود. در زمان امیر، تعداد مأموران مسئول نظم و امنیت افزایش پیدا کرد. در تهران ۴۰ قراولخانه، در مشهد ۲۰ قراولخانه و در شیراز ۲۵ قراولخانه تأسیس شد و کار احداث قراولخانه‌های بیشتر در شهرهای مختلف تا پایان دوره صدارت امیرکبیر ادامه پیدا کرد.

■ **«دومونت‌فرت» و تأسیس نظمیه نوین**

پس از شهادت امیرکبیر، بسیاری از اصلاحات وی، نیمه‌کاره رها شد. سال ۱۲۵۰ خورشیدی، «میرزاحسین‌خان سپهسالار» ملقب به مشیرالدوله، به مقام صدراعظمی رسید. او نخستین صدراعظم ایران بود که در خارج تحصیل کرده و دوره مدرسه نظام را در فرانسه گذرانده‌بود. سپهسالار به مظاهر تمدن غربی با همان شکل موجود در فرنگستان، سخت دلبستگی داشت؛ برعکس امیرکبیر که همواره بر بومی کردن اسباب و سنن وارداتی، تأکید می‌کرد. سپهسالار، تحت تأثیر آموزه‌های غربی، موضوع اصل تفکیک قوا را در ایران مطرح کرد و برای تشویق شاه به پذیرش مظاهر تمدن فرنگی، او را به اروپا بُرد. در همین سفر اروپایی بود که با استخدام «کونت دومونت‌فرت» اتریشی، با عنوان مستشار اداره پلیس، سنگ بنای نظمیه نوین در ایران گذاشته شد؛ اما ظاهراً، این دعوت به دلیل عزل سپهسالار پس از بازگشت به ایران و وقوع قحطی‌های مکرر در کشور تا مدتی، کان لم‌یکن تلقی شد؛ تا این که ظاهراً پس از سفر شاه به فرنگ در سال ۱۲۵۶ خورشیدی، به همراهی «میرزا حسین‌خان مشیرالدوله»، دوباره از «دومونت فرت» برای همکاری دعوت شد و وی در سال ۱۲۵۷ خورشیدی، به ایران آمد. «امین‌الدوله» که ظاهراً دید مثبتی درباره استفاده از «کنت دمونت فرت» نداشته است، شرح مفصلی را از ورود وی به تهران، در کتاب خاطرات سیاسی خود آورده و ورود او را دست‌پخت مشیرالدوله و در راستای منافع وی و اطرافیانش دانسته است.

■ **تولد اداره جلیله پلیس!**

«دومونت فرت» را باید بنیان‌گذار نظمیه نوین در ایران نامید. او اصالتاً فرانسوی بود، اما در ناپل ایتالیا متولد شده و رشد کرده‌بود. طبق طرح «دومونت‌فرت» که در گام نخست در پایتخت اجرا می‌شد، نیروی پلیس تهران با ۴۰۰ نیروی پیاده و ۶۰ سواره، فعالیت خود را آغاز می‌کرد. پس از موافقت شاه با پیشنهاد «دومونت فرت»، روز ۱۶ ذیقعده سال ۱۲۹۵ (آبان ۱۲۵۷)، نخستین تابلوی پلیس یا همان شهربانی تهران را بر سر در عمارتی واقع در ابتدای خیابان الماسیه (باب همایون)، جایی که بعدها به اداره راهنمایی و رانندگی تبدیل شد، نصب کردند. نوشته روی تابلوی نصب شده این بود: «اداره جلیله پلیس دارالخلافه و احتسابیه». ناصرالدین شاه شخصاً در مراسم افتتاحیه اداره پلیس پایتخت شرکت کرد و مدتی بعد به «دومونت فرت» لقب «نظم‌الملک» و منصب «امیرتومانی» (معادل سرلشکری امروز) داد. «دومونت فرت»، «میرزاابوتراب خان» را به عنوان نایب اول اداره پلیس منصوب کرد. احتمالاً در همین دوره یا مدتی پس از آن بود که نام «داروغه‌خانه» یا «کلانتری»، به واژه فرانسوی «کمیسری» تغییر کرد. به نوشته «مرتضی سیفی تفرشی» در کتاب «نظم و نظمیه در دوره قاجار»، «از متن تابلو چنین دریافت می‌شود که در ابتدای تأسیس، تکالیف شهربانی و شهرداری تهران در یک واحد متمرکز بوده است.» «دومونت فرت» بنای آموزش نیروهای جدید را گذاشت. او دست به نگارش کتابچه قانونی زد که به «کتابچه قانون کنت» شهرت داشت. این کتاب که از یک مقدمه و ۵۸ ماده قانونی تشکیل شده بود، نخستین قانون کیفری نوین تدوین یافته در ایران محسوب می‌شود. او به همراه همسر و ۳ فرزندش در خانه‌ای واقع در خیابان لاله‌زار زندگی می‌کرد و سخت مورد توجه و علاقه شاه بود؛ به طوری که بدگویی‌های اطرافیان، نتوانست وی را از چشم ناصرالدین شاه بیندازد. «دومونت فرت» تا سال ۱۹۱۶م (۱۲۹۵ خورشیدی) در تهران ماند و در این سال، بدرود حیات گفت و در گورستان ارامنه تهران دفن شد. در دوره او، تشکیلات نظمیه تغییرات فراوانی کرد و کار تربیت مأموران کارکشته در حوزه‌های مختلف از جمله کشف جرم آغاز شد.

■ **کارآگاه «سعید خان» و اقدامات او**

در میان تربیت یافتگان نظمیه نوین، گاه افرادی پیدا می‌شدند که در حوزه کاری خود، بی‌بدیل بودند. یکی از این افراد، «سعید نظمیه» بود که در دوره محمدعلی‌شاه وارد نظمیه شد و به دلیل ذکاوت و تبحرش در کشف جرم و دستگیری مجرم، بعد از فتح تهران و پایان دوره استبداد صغیر نیز در نظمیه ماند و حتی در نبود «پیرم‌خان»، رئیس وقت نظمیه، جانشین وی محسوب می‌شد. «سعید نظمیه» نخستین کسی است که در ایران، با استفاده از شناخت الگو و شیوه سارقان، آن‌ها را شناسایی می‌کرد. او یک بار، با همین شیوه و در کمتر از یک روز، دزدی را که به جواهرفروشی راسته بازار تهران دستبرد زده بود، یافت و اموال سرقتی را به صاحبانش بازگرداند. شیوه «سعید نظمیه» منحصر به خودش بود و به قول امروزی‌ها، «رو دست نداشت!» در دورانی که او در نظمیه کار می‌کرد، حقوق کارکنان این نهاد انتظامی، بین ۶ تا ۲۱ تومان متغیر بود.

■ **پی‌ریزی دوباره تشکیلات نظمیه**

با این حال، خیلی زود معلوم شد که شیوه «دومونت فرت» نیازمند بازبینی و اصلاح است و افزون بر آن، نیاز به بازسازی و ایجاد نیرویی مستقل نیز برای کنترل و مراقبت مناطق غیرشهری وجود دارد. این موضوع در دوران نخست‌وزیری «محمدولی‌خان تنکابنی» در دستور کار دولت مشروطه قرار گرفت، اما خزانه تهی کشور، اجازه هرگونه اقدامی را از متولیان امور سلب می‌کرد. مدتی بعد و در حالی که ده‌ها کابینه طی چند سال در ایران بر سر کار آمدند، مسئله استخدام مستشار خارجی، دوباره در دستور کار مجلس شورای ملی قرار گرفت. ابتدا از فرانسه و ایتالیا درخواست مستشار کردند، اما آن‌ها قبول نکردند و در نهایت، سوئدی‌ها و آمریکایی‌ها حاضر به فرستادن مستشار به ایران شدند. به این ترتیب، «ژنرال هارالد اُسیان یالمارسن» به ایران آمد تا پایه‌های تشکیلات ژاندارمری را که موضوع ایجاد آن، از مدت‌ها قبل مطرح شده بود، بگذارد؛ اما مشکل نظمیه هنوز برقرار بود. افسران ایرانی حاضر به پذیرش الگوهای نوین نبودند. دولت از «یالمارسن» خواست تا فردی را به‌عنوان مستشار اداره نظمیه به کار بگیرد و او «ژنرال وستداهل» را پیشنهاد کرد؛ کارآگاهی از پلیس استکهلم.

■ **پوست‌اندازی نظمیه**

به همراه «وستداهل» پاسبانی به نام «برگدال» و یک زندانبان به نام «ارفاس» نیز برای کمک به وی، از سوئد به ایران آمدند. صاحب‌منصبان ایرانی که خود را مافوق یک کارآگاه ساده سوئدی می‌دانستند، به مخالفت با وی برخاستند. تعدادی از آن‌ها استعفا کردند و بقیه حاضر به پذیرش الگوی «وستداهل» نشدند. او نیز دست به تصفیه‌ای گسترده در اداره نظمیه زد و ده‌ها مأمور و صاحب منصب ایرانی را اخراج کرد. در دوران «وستداهل»، نظمیه شکل و شمایل امروزی به خود گرفت. او که قائل به تفکیک مسئولیت بود، ادارات نظمیه مناطق غیر شهری را که درگیر و دار قدرت‌طلبی و بسط نفوذ صاحب‌منصبان شکل گرفته بود، تعطیل کرد و حفظ امنیت این مناطق را به ژاندارمری سپرد. این تفکیک مسئولیت تا سال ۱۳۷۰ خورشیدی و تأسیس نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، پابرجا بود. به این ترتیب، «وستداهل»، روز اول تیرماه سال ۱۲۹۲ خورشیدی، تأسیس نظمیه نوین ایران را اعلام کرد. او به تربیت پلیس‌های آموزش دیده و افسران تحصیل کرده، اهمیت فراوانی می‌داد. به دستور «وستداهل»، در ساخلوی «باغشاه» و «یوسف آباد»، دو مرکز ویژه برای آموزش افسران نظمیه تشکیل شد. این دو مرکز، نخستین دانشگاه علوم انتظامی در ایران محسوب می‌شد. از جمله افسرانی که در این شبهِ دانشگاه تربیت شدند، می‌توان به سرپاس «رکن‌الدین مختاری»، رئیس مخوف شهربانی رضاشاه، سرپاس «یحیی رادسر» و سرپاس «عبدالله سیف» اشاره کرد که بعدها، در دوره پهلوی اول، ریاست بخش‌های مختلف شهربانی را برعهده داشتند. از سوی دیگر، به دستور «وستداهل»، دو آموزشگاه هم برای آموزش پاسبان‌ها و درجه‌داران نظمیه تشکیل شد. در آموزشگاه نخست، درجه‌داران خواندن و نوشتن و همچنین، مقدماتی درباره وظایف پلیس و نحوه عملکرد او را فرا می‌گرفتند و در آموزشگاه دوم، فارغ‌التحصیلان آموزشگاه نخست، با تعلیمات عالی‌تر مباحث امنیتی و پلیسی آشنا می‌شدند. «وستداهل» به همراه «یالمارسن»، تا ۱۰ دی ۱۳۰۲ خورشیدی در ایران ماند. در این سال، با وجود آن که بر اساس قانون مصوب مجلس، ریاست نظمیه تا اول فروردین ۱۳۰۳ به او واگذار شده بود، به دستور رضاخان که می‌خواست تمام مناصب نظامی و انتظامی را به دست نیروهای قزاق وفادار خود بسپارد، از کار برکنار شد. «وستداهل» در دوران حضورش در ایران، پرونده‌های پیچیده‌ای را مانند پرونده ترورهای «کمیته مجازات»، با استفاده از نیروهای آموزش دیده خود حل و فصل کرد. «وستداهل» پیش از ترک ایران و از دست دادن ریاست «اداره جلیله پلیس دارالخلافه» یا همان نظمیه، صدها پلیس ورزیده تربیت و ده‌ها کمیسری در تهران و سایر شهرهای ایران تأسیس کرده‌بود.

جلسات آموزش دوره دوم ژاندارم‌ها در عصر قاجار

ساختمان قدیمی نظمیه در میدان سپه

گروهی از اعضای رده پایین نظمیه که مسئولیت حفاظت بعضی از سفارت‌ها را داشتند

«دومونت‌فرت» را باید بنیان‌گذار نظمیه نوین در ایران نامید. طبق طرح او نیروی پلیس تهران با ۴۰۰ نیروی پیاده و ۶۰ سواره، فعالیت خود را آغاز می‌کرد. روز ۱۶ ذیقعده سال ۱۲۹۵ (آبان ۱۲۵۷)، نخستین تابلوی پلیس یا همان شهربانی تهران را بر سر در عمارتی واقع در ابتدای خیابان الماسیه (باب همایون) نصب کردند

آگهی مزایده عمومی مرحله چهارم شرکت منحله در حال تصفیه تعاونی فنی و مهندسی راهداری و راهسازی ثامن خراسان کد ۴۸۷۱ به شماره ثبت ۱۵۹۳۴

بدینوسیله به اطلاع می‌رساند این شرکت قصد دارد املاک خود را که متعلق به سهامداران میباشد بشرح ذیل به بالاترین قیمت پیشنهادی واگذار نماید. لذا از متقاضیان درخواست میگردد جهت دریافت اسناد مزایده در وقت اداری به دفتر شرکت تعاونی واقع در بزرگراه شهید کلانتری بین کلانتری ۲۲ و ۲۴ نرسیده به دهخدا پلاک ۳۱۲ جنب باشگاه ورزشی مراجعه نمایند و جهت اطلاعات بیشتر با شماره تلفنهای ۳۸۷۸۸۱۰۱ و ۳۸۷۹۸۰۵۹ و ۰۹۱۵۴۸۴۰۲۹۵ در وقت اداری با آقای طینتی مسئول مالی شرکت تماس حاصل فرمایند.

مهلت دریافت اسناد: از ۱۴۰۲/۰۷/۱۵ لغایت پایان وقت اداری سه شنبه ۱۴۰۲/۰۷/۱۸

مهلت ارسال پیشنهادات: پایان وقت اداری روز چهار شنبه ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

تاریخ بازگشائی قیمتهای پیشنهادی: پنج شنبه ۱۴۰۲/۰۷/۲۰

ردیف	مشخصات ملک و آدرس	مشخصات اعیان/عرصه	وضعیت ملک–دستگاه	نوع واگذاری	قیمت پایه (ریال)	میزان سپرده (ریال)
۱	سرقفلی مغازه در ۱۷ شهریور مجتمع تجاری بازار هشتم	۱۴/۱۰ متر مربع	سرقفلی	نقدی	۵/۲۸۰/۰۰۰/۰۰۰	۲۶۴/۰۰۰/۰۰۰
۲	دفتر مرکزی شرکت - حاشیه شهید کلانتری بین کلانتری ۲۲ و ۲۴ نرسیده به دهخدا پلاک ۳۱۲	۲۵۵ متر مربع	مسکونی - کلنگی	به شرح توضیحات	۱۶۳/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۸/۱۵۰/۰۰۰/۰۰۰
۳	کانکس فلزی با شاسی مربوطه	یک دستگاه	وضعیت موجود	نقدی	۱۸۰/۰۰۰/۰۰۰	۹/۰۰۰/۰۰۰

شرایط:
۱- میزان ۵٪ سپرده تضمین شرکت در مزایده برابر قیمت پایه کارشناسی به حساب بانکی شماره ۰۱۰۲۵۸۱۴۵۹۰۰۹ بانک صادرات به نام شرکت تعاونی راهداری ثامن خراسان یا شماره شبا IR۳۹۰۱۹۰۰۰۰۰۰۱۰۲۵۸۱۴۵۹۰۰۹ بانک صادرات به نام شرکت فوق‌الذکر واریز و ضمیمه فرم پیشنهاد قیمت گردد.
۲- در صورت مساوی بودن قیمتهای پیشنهادی اولویت واگذاری با سهامداران محترم میباشد.
۳- این شرکت در قبول یا رد یکی از پیشنهادات یا کلیه آنها مختار میباشد.
۴- بازدید از املاک فوق همزمان با دریافت اسناد در ساعت اداری مقدور میباشد.
۵- در صورت انصراف نفر اول سپرده شرکت در مزایده ضبط و اولویت به ترتیب با نفر دوم و سوم میباشد.
۶- برنده مزایده حداکثر ظرف ۷۲ ساعت موظف به تسویه حساب و واریز وجه اعلامی به حساب شرکت میباشد.
۷- هزینه چاپ آگهی روزنامه بعهده برنده مزایده میباشد.
توضیحات: نحوه پرداخت ۷۵٪ مبلغ پیشنهادی به صورت نقدی ظرف ۷۲ ساعت، ۲۰٪ زمان تحویل حداکثر ۴ ماه از تاریخ ابلاغ و ۵٪ هنگام تنظیم سند میباشد.

هیئت تصفیه شرکت تعاونی راهداری و راهسازی ثامن خراسان

۳۷۶۱۶

آگهی دعوت مجمع عمومی فوق العاده (نوبت اول)

شرکت جهاد نصر خراسان (سهامی خاص) به شماره ثبت ۷۴۷۶ و شناسه ملی ۱۰۳۸۰۲۳۲۷۳۹

بدینوسیله از کلیه سهامداران شرکت جهادنصر خراسان به شماره ثبت ۷۴۷۶ وشناسه ملی ۱۰۳۸۰۲۳۲۷۳۹ دعوت می‌گردد تا درجلسه مجمع عمومی فوق العاده شرکت که در روز پنجشنبه مورخه ۱۴۰۲/۰۷/۲۷ ساعت ۱۰ صبح به آدرس : مشهد، بلوار آیت ا...رفسنجانی (میثاق)، هاشمی رفسنجانی ۳۸، بین علویه (تقویه سابق) ۸ و ۱۰ شرکت جهادنصر خراسان برگزار میگردد حضور بهم رسانند.

دستور جلسه :
اصلاح ماده ۵ اساسنامه : افزایش سرمایه

هیئت مدیره شرکت

۳۷۶۱۱